

ДОРОЖНЯ КАРТА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ

Компонент 5 «Людські ресурси»

Дослідження

Брак людських ресурсів як у кількісному, так і в якісному вимірі у сфері захисту дитини та надання їм послуг є однією з найгостріших проблем вже багато років. Найчастіше в дослідженнях описується проблематика людських ресурсів у сфері надання соціальних послуг.

Зокрема, учасники тренінгу з деінституціалізації зазначили⁵⁴:

«Кількість соціальних працівників, які потребують покращення професійної підготовки, оцінюється як висока. Відповідних програм навчання та підготовки в країні мало. Соціальна робота як професія не є престижною, і молодь не мотивована працювати у цій сфері. Кошти на навчання та професійну підготовку персоналу закладів інституційного догляду⁵⁵, а також на постійне навчання та професійну підготовку фахівців із соціальної роботи та інших працівників, не виділяються».

54 <https://childrights.org.ua/reporting/?fbclid=IwAR0qWgH3klFr8xkXo7xyjy6uBGhzuzgw-50VXZzhOvB50Zs-fMI7SXiZt0nA>

55 Експерти УМПД зазначають: в Україні відсутня спеціальна підготовка спеціалістів для роботи в закладах інституційного догляду. Зазвичай там працюють особи, які мають педагогічну освіту і які не знають про особливості дітей в інституційних закладах, їх потреби, та часто не розуміють причиново-наслідкові зв'язки поведінки дітей.

Експерти проєкту УМПД «Гроші для дитини, дитинство в сім'ї, послуги в громаді» вивчивши ситуацію у 14-и територіальних громадах відзначають:

«... проблеми в розвитку соціальних послуг в громадах (зокрема критично низька чисельність ФСР, що зумовлює низький рівень виявлення уразливих сімей з дітьми та охоплення їх необхідними соціальними послугами, недооціненість ролі і повноважень відповідних фахівців...).

...

Ситуація із штатною і фактичною чисельністю ФСР критична фактично в усіх громадах, що беруть участь в проєкті. Це підтверджується, зокрема, співвідношенням кількості ФСР до кількості сімейних форм виховання. Громади зобов'язані забезпечувати соціальний супровід таких сімей на постійній основі, за методологією соціальної роботи навантаження на 1 ФСР має бути не більше 8 сімей (35 дітей). Практично жодна громада не може фізично виконати цей норматив навіть по відношенню до таких сімей, не кажучи вже про надання цими фахівцями соціальних послуг іншим категоріям населення. Також демонструють колосальну проблему у чисельності ФСР кількісні показники населених пунктів в громадах.

Водночас під час візитів до громад в контексті діяльності ФСР спостерігається:

- невизначеність оцінки ролі і повноважень таких фахівців;
 - відсутність механізмів належного аналізу не тільки визначення потреб населення в соціальних послугах, а й рівня задоволеності цих потреб, що призводить до неналежної оцінки результатів діяльності ФСР. Водночас видимі результати і не можуть об'єктивно досягатись за такої чисельності ФСР;
 - ФСР сприймається як працівник, який виявляє проблеми, проте бажання витратити ресурси на їх вирішення фактично відсутнє;
 - є практика довантаження ФСР іншими функціями, наприклад у деяких громадах в старостатах вони виступають як працівники бек-офісу соціального захисту».
- ...
- зменшення статусних дітей в відвіданих громадах.

Відповідна тенденція простежується фактично в усіх громадах-учасницях Проєкту. Враховуючи пандемію, широкомасштабне вторгнення це може свідчити про неналежну роботу щодо виявлення дітей в небезпеці, дітей із сімей, де батьки ухиляються від виконання своїх обов'язків по їхньому вихованню.

Зокрема причинами такого явища можуть бути:

- катастрофічний брак чисельності ФСР та проблеми з кадровим забезпеченням ССД, що призводить до того, що діти в кризі просто не виявляються;
- значне зниження можливостей до влаштування дітей у сімейні форми виховання, у тому числі через зниження готовності громадян утворювати ПС / ДБСТ, що в свою чергу зменшує мотивацію громади «бачити» дітей в кризових ситуаціях;
- брак фахового рівня працівників ССД щодо підготовки позовів до суду щодо позбавлення батьківських прав».

⁵⁶ <https://eurochild.org/uploads/2023/11/Childrens-Rights-Political-will-or-wont.pdf>

У звіті Eurichild зазначено також застороги до законодавства у контексті підготовки спеціалістів служб у справах дітей⁵⁶:

«Українське законодавство визнає необхідність захисту дітей від усіх форм жорстокого поводження з дітьми та визначає суб'єктів, відповідальних за виявлення, повідомлення та реагування на такі випадки. На практиці існує декілька перешкод для забезпечення ефективного захисту дітей: ... обмежений робочий час і від спеціалістів служб у справах дітей не вимагається спеціального навчання, перш ніж вони отримують посаду та повноваження приймати рішення від імені дітей».

Особливої гостроти проблема браку людських ресурсів набула зараз, коли десятки тисяч спеціалістів перемістилися в межах країни чи виїхали закордон і в той же час постійно зростає кількість дітей, які потребують захисту і підтримки. Паралельно створюються нові органи у сфері захисту прав дитини і в той самий час в Україні не існує спеціальності «Захист дитини», а тому всі фахівці мають освіту дотичних спеціальностей та, по суті, набувають навичок вже під час роботи.

Рекомендації

Експерти УМПД у 2020 році надали наступні пропозиції щодо удосконалення людського ресурсу у сфері захисту дитини та надання їм соціальних послуг:

Здійснити заходи щодо забезпечення перегляду державного замовлення на підготовку фахівців у соціальній сфері, сфері освіти та охорони здоров'я з урахуванням процесу реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.

Здійснити заходи щодо забезпеченню престижності професій у сфері захисту прав дитини та надання соціальних послуг для дітей і сімей.

Запровадити обов'язкове навчання співробітників служб у справах дітей (у разі їх відсутності – керівників ОТГ) об'єднаних територіальних громад з питань діяльності їх як органів опіки та піклування.

Затвердити типові положення про Службу у справах дітей об'єднаної територіальної громади, передбачивши неможливість її включення до складу будь-якого структурного підрозділу виконкому ОТГ.

Колеги з МБФ «Партнерство «Кожній дитині» рекомендують⁵⁷:

«Вирішити питання введення достатньої кількості посад фахівців із соціальної роботи (в якості дільничних, які надають підтримку та супровід сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, з інвалідністю, вимушено-переміщеним, сім'ям, які здійснюють догляд та виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування), принаймні 1 на 4 тисячі сільського населення та 1 на 10 тисяч в містах

...

Розглянути можливості щодо стимулювання зацікавленості у професіях фахівця із соціальної роботи, психолога, реабілітолога, у розширенні їхнього впливу на покращення сімейної ситуації сімей з дітьми, адже своєчасна підтримка сім'ї може забезпечити збереження сім'ї для дитини».

Щодо підвищення якості соціальної роботи в громадах експерти проекту «Гроші для дитини, дитинство в сім'ї, послуги в громаді» рекомендують:

«2. Підвищити престиж та важливість діяльності ФСР, зокрема:

- переглянути чисельність ФСР, забезпечивши збільшення відповідних працівників з урахуванням міжнародних підходів (1 ФСР може якісно забезпечувати супровід не більше 10 сімей)
- забезпечити систематичне навчання ФСР, зокрема шляхом його ініціювання перед регіональними центрами соціальних служб, Нацсоцслужбою, фаховими громадськими організаціями, міжнародними партнерами;
- здійснювати фінансову підтримку ФСР шляхом премій та надба-

⁵⁷ https://www.unicef.org/ukraine/media/26731/file/UNICEF_CiAC-monitoring%20report.pdf

вок з місцевого бюджету, що зменшить плинність кваліфікованих кадрів, подальшому сприятиме економії місцевого бюджету на організацію роботи з кризовими категоріями громадян;

- на місцевому рівні запровадити спеціалізацію ФСР залежно від категорій громадян, які потребують соціальної підтримки (окремо для сімей в складних життєвих обставинах через соціальну дезадаптацію, сімей, в яких виховуються діти з інвалідністю, сімей військових, сімейних форм виховання). Це дозволить значно підвищити якість надання соціальних послуг, оскільки фахівці будуть розвиватись у відповідному напрямку, не будуть розсіювати свої ресурси на різнопланові задачі тощо;
- припинити практику довантаження ФСР іншими функціями, наприклад повноваженнями бек-офісу соціального захисту».

Експерти БО «Надія і житло для дітей» надали наступні пропозиції⁵⁸:

Урегулювати введення посади фахівця із соціальної роботи на рівні ОТГ:

- Уніфікувати процедуру введення посади фахівця із соціальної роботи (структурний підрозділ виконавчого органу місцевого самоврядування, заклад надання соціальних послуг) та розрахунок його навантаження.
- Запровадити спеціалізацію за профілем роботи: робота з сім'ями у складних життєвих обставинах та сім'ями патронатних вихователів, розвиток і підтримка сімейних форм виховання.
- Урегулювати порядок оплати праці фахівців, передбачивши мотиваційні механізми (індикатори успішності роботи, накопичувальні бали).

Створити освітні програми у рамках безперервного професійного розвитку щодо принципів надання послуг медичної реабілітації, педіатричної паліативної допомоги, раннього розвитку дитини для фахівців усіх рівнів надання допомоги дітям у сфері охорони здоров'я.

⁵⁸ <http://hopeandhomes.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zvit-PID-MASKOlu-TURBOTY.pdf>

Забезпечити підготовку спеціалістів для надання послуг медичної реабілітації, педіатричної паліативної допомоги, зокрема сімейних лікарів, педіатрів з розвитку, спеціалістів з фізичної терапії, реабілітації, ерготерапії, помічників фізичних терапевтів, помічників ерготерапевтів, психологів, логопедів шляхом збільшення державного замовлення на їхню підготовку.

Розробити і впровадити освітні програми з соціальної роботи в громадах. Для покращення підготовки фахівців із соціальної роботи та соціальних менеджерів до роботи в ОТГ варто розглядати можливості впровадження спеціалізацій «Соціальна робота у громадах», «Соціальна робота з дітьми/сім'ями», «Соціальна робота із сімейними формами виховання», «Соціальна робота з паліативними хворими» тощо. Крім того, важливою є розробка та впровадження короткострокових курсів/тренінгів для підготовки фахівців із соціальної роботи за різними напрямками соціальних послуг у громадах.

Учасники 5-и денного тренінгу з деінституціалізації надали також рекомендації у сфері розвитку людських ресурсів⁵⁹:

«Посилити професійну освіту соціальних працівників, психологів та

інших спеціалістів, у тому числі запровадити спеціалізацію на рівні бакалавра (соціальна робота з дітьми з інвалідністю, внутрішньо переміщеними особами, дітьми з психічними порушеннями)».

В контексті розвитку інтегрованих соціальних послуг МБО «Партнерство «Кожній дитині» пропонує:⁶⁰

«Збільшення та покращення фахового потенціалу громад. Кадрове забезпечення є невід'ємною частиною ефективної організації інтегрованих соціальних послуг. Потребує оцінки наявний кадровий потенціал та кваліфікація спеціалістів на рівні громад. Необхідна розробка плану посилення кадрового потенціалу для усунення виявлених прогалин. Організація ефективного процесу можлива лише за умови наявності (відповідно до нормативного розрахунку) необхідної кількості спеціалістів служб у справах дітей, соціальних працівників, фахівців із соціальної роботи, психологів, соціальних менеджерів та інші. Крім того важливо, всі спеціалісти повинні мати необхідну фахову підготовку та доступ до супервізії».

В контексті розвитку сімейних форм виховання експерти СОС Дитячі Містечка рекомендують:

«Важливим є формування національних освітніх програм працівників соціальної сфери, служб у справах дітей, учителів, працівників закладів охорони здоров'я, поліції, місцевого самоврядування щодо найкращих інтересів дитини, особливостей вікової психології, психології прийомних сімей, впровадження міжвідомчої взаємодії та інтегральних послуг».

59 <https://childrights.org.ua/reporting/?fbclid=IwAR0qWgH3klfr8xkXo7xyjy6uBGhzuzgw-50VXZzhOvB5OZsfMI7SXIZtOnA>

60 https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf

61 <https://digitallibrary.un.org/record/3992527#record-files-collapse-header>

Комітет ООН з прав дитини також має думки з цього приводу⁶¹:

«Проведення тренінгів для соціальних працівників, поліцейських та спеціалістів, які працюють в освітніх установах, закладах охорони здоров'я, пенітенціарних службах, школах-інтернатах та інших напрямках у сфері захисту прав дитини, щодо виявлення насильства, міжвідомчого та скоординованого реагування таких випадків та запобіганню насильству.

...

Розповсюдження, підвищення обізнаності та навчання

✳ Комітет рекомендує державі-учасниці вжити всіх заходів для систематизації підготовки всіх спеціалістів, які працюють з дітьми та для дітей, і забезпечити широке поширення Конвенції та Факультативних протоколів до неї за допомогою програм підвищення обізнаності, включаючи кампанії».

У звіті Eurochild запропоновано наступне⁶²:

«Повинна бути мінімальна кваліфікація та підготовка для спеціалістів служб у справах дітей, що охоплюють знання та навички, пов'язані з особливостями дитини. Принаймні один спеціаліст служби у справах дітей має бути доступний цілодобово та без вихідних, щоб забезпечити належний захист дітей».